

Коберник А. Н.

ПРОБЛЕМА ЦЕЛЕОБРАЗОВАНИЯ В ТЕОРИИ И МЕТОДИКЕ ВОСПИТАНИЯ

В статье раскрываются теоретико-методологические основы целеобразования в педагогической науке, исследуется эволюция определения целей воспитания в Украине. Утверждается, что проблема цели воспитания является такой же давней, как и само понятие воспитания, а категория цели – одной из самых важных категорий педагогики. Проблема целей современного воспитания не до конца четко не обозначена и на государственном уровне, поскольку в различных документах определяется по-разному. Большинство определений целей современного воспитания не репрезентируют ее (если цель понимать как конечный, осознанный и желательный результат), а характеризуют процессы: развитие, воспитание, формирование, создание, овладение и т. д.

Ключевые слова: воспитание, цель, целеобразование, цель воспитания, цель современного воспитания.

Kobernyk O.M.

PROBLEM OF PURPOSEFULNESS IN THEORY AND PRACTICE OF UPBRINGING

Problem of purposefulness in theory and practice of upbringing, evolution of definition of upbringing purpose in Ukraine has been analyzed in the article. It has been stated that problem of upbringing purpose is as ancient as concept of education and category of purpose is one of the main pedagogical categories.

Problem of upbringing purpose is not strictly characterized on a State level as it is defined by different State and normative documents. Absence of clearness and perspective in determination of upbringing purpose in Ukraine doesn't facilitate consolidation of efforts of all participants in its achievement.

That's why in Ukraine during all years of independence some efforts to specify upbringing purpose on a State level have been made, but it hasn't its logical completion in our days.

The most definitions of upbringing purpose don't represent concrete goal (if it is understood as a final desirable result), but characterize following processes: development, education, forming, formation, creation, adaptation, acquisition, self-assessment and so on. Upbringing purpose must fulfill a number of tasks: a) accept requirements, demands, challenges and conditions of modern State in the process of further social development of sovereign Ukraine; b) be unitary and general for all stages and levels of educational system; c) be a criterion of educational process and act in effective way on each age period of individual self-development, d) show new vectors.

Keywords: upbringing, aim, purposefulness, aims of upbringing, aim of modern upbringing.

УДК 37.01

Балакіна Н. О.*

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлюється проблема виховання моральних цінностей дітей, зосереджується увага на вирішенні індивідуальних проблем, які виникають у процесі соціалізації конкретної людини, засобами вивчення її особистості та довкілля, складання індивідуальної програми допомоги у вихованні культури потреб. Розвиток усіх сфер соціального життя нашої країни, відновлення національних традицій висувують на передній план проблеми соціалізації учнівської молоді, визначення нового функціонального значення завдань соціалізації молоді в педагогічній діяльності. У статті зосереджується увага на можливостях використання запропонованих педагогом засобів у вихованні культури потреб школярів.

Ключові слова: культура, особистість, самореалізація, педагогічна спадщина, практичний досвід, соціалізація.

* Балакіна Н. О.*

Сучасні інтеграційні процеси, пов'язані із входженням України до європейського простору, зорієнтовані на зміну якості життя кожного громадянина України. У зв'язку з цим набуває актуальності питання виховання культури потреб особистості через освітній простір. Особливої уваги потребує виховання культури потреб у молодого покоління, починаючи з дошкільного віку. Особливий інтерес у ракурсі вивчення цієї проблеми викликає педагогічна спадщина видатного педагога, дослідника, ученого В. Сухомлинського.

У всі часи розвитку людської цивілізації проблеми культури мали першочергове, по суті – провідне значення – передусім тому, що культура завжди була могутнім чинником соціального розвитку. Вона завжди відбивала якісну характеристику суспільного життя, уособлювала в собі специфічний спосіб розвитку людської життєдіяльності, зафіксований у результатах діяльності, у системі соціальних норм і закладів [2].

Вивчення й аналіз історико-педагогічних і методичних джерел з цієї проблеми засвідчує чисельність наукових розвідок з різних аспектів педагогічної спадщини вчителя. Аналіз гуманістичних ідей В. Сухомлинського розкривається в працях Ш. Амонашвілі, М. Богуславського, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. Так, проблему «важких» дітей у педагогічній спадщині В. Сухомлинського вивчала Л. Штефан. Вважаємо за необхідне безпосередньо звернутися до досвіду педагогічної діяльності ученого-педагога.

Мета статті – визначити компоненти культури потреб особистості в загальноосвітній школі.

Як термін філософії, історії, педагогіки, поняття «культура» набуло поширення з другої половини XVIII століття як особливий аспект життя суспільства в царині здійснення людської діяльності, як показник відмінності людського життя від життя тваринного світу. Виникає кілька напрямків у розробленні проблем культури історичній площині зародження шкіл: 1) розвиток розумових і дослідних ремісничих начал людини за висхідними параметрами від менш до більш досконалого (ранній, середній і пізній італійський ренесанс, французьке просвітництво); 2) удосконалення духовних, тілесних, душевних сил і здібностей людини – еволюція філософської науки, морального, естетичного, релігійного, політичного, ідеологічного складників людського світогляду (німецька класична філософія – Гегель, Кант, Фейєрбах; французьке, німецьке, італійське просвітництво – Дідро, Руссо, Лессінг, Гердер, Баумгартен, Чезаротті, Філанджері; українська «філософія серця» – Сковорода, Юркевич); 3) розгляд різних типів культури в суспільстві як автономних систем цінностей і ідей, що визначають тип соціальної організації (Марбурзька і Фрайбурзька школи неокантіанців у Німеччині) із включенням у культуру всього багатства матеріальних цінностей, етнічних звичаїв, різноманітності мов і символічних систем [2].

В історико-педагогічних джерелах простежується ідея виховання в дітей культури на основі поваги, людинолюбства, ціннісного ставлення до інших (Аристотель, М. Аврелій, Б. Грінченко, О. Духнович, Я. Коменський, Дж. Локк, А. Макаренко, І. Огієнко, Ф. Рабле, В. Сухомлинський, С. Френе).

Отже, культура (виховання, освіта, розвиток) – це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. У вузькому розумінні «культура» – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, вищі, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння певною галуззю знань або діяльності [1]. У найширшому розумінні, відзначеному італійським філософом Д. Віко у праці «Засади нової науки про загальну природу

націй» (1725 р.), культура – це те, що твориться людиною, на відміну від того, що твориться природою [2].

Учіння про культуру особистості є змістовою константою багатоаспектної теоретико-практичної спадщини В. Сухомлинського, вивчення якої набуло особливої актуальності на сучасному етапі розвитку історико-педагогічної науки. Звертаючись до проблеми виховання культури, прямо та опосередковано розглядаючи її окремі аспекти, учений був глибоко переконаний у потенційній силі виховного впливу родини, скеровував усю діяльність на узгодження виховних цілей і дій сім'ї та школи.

Теоретичні узагальнення результатів практичної роботи педагога з батьками учнів відображені в його працях: «Духовний світ школяра» (1961), «Етюди про комуністичне виховання» (1967), «Павлівська середня школа» (1969), «Серце віддаю дітям» (1969), «Народження громадянина» (1970), «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» (1971) (уперше опублікована 1976 року в I-му томі вибраних творів В. Сухомлинського в п'яти томах), тематичних збірках «Родительская педагогика» [11], «Батьківська педагогіка» [10], «Книга о любви» (1983) [4], «Мудрость родительской любви» (1988) [5] та статтях «К вопросу об организации школ-интернатов» (1988), «Моя педагогічна система» (1988) та інших [8; 9].

Переконливим свідченням того, що інтерес В. Сухомлинського до проблеми виховання дітей зростав прямо пропорційно його практичному педагогічному досвіду, є, на нашу думку, той факт, що наприкінці свого життєвого шляху він розпочав роботу над книгою «Батьківська педагогіка», що, за його визначенням, мала бути «про виховання дітей» [10, с. 21].

Проаналізувавши основні положення стратегії реформування системи суспільного виховання, де пріоритетна позиція належала ідеї про позитивні для радянського народу наслідки діяльності шкіл-інтернатів, В. Сухомлинський переконливо доводив необхідність удосконалення системи виховання й освіти на основі забезпечення більш тісного спілкування дітей та батьків «... у бажаному та необхідному для суспільства напрямі», протиставляючи виховний вплив навколишнього середовища громадським установам. «Тільки шляхом об'єднання зусиль школи та рідних, – вважав педагог, – можна вирішити завдання, які ставить суспільство перед вихователем молодого покоління» [8, с. 83]. Він був відверто обуреним пропозицією прихильників інтернатної всезагальної освіти віддавати дітей до таких закладів якомога раніше – від народження до 2-3 років – як з метою відірвати дітей від «шкідливого» впливу родинного оточення, так і звільнити радянських громадян від виконання їх батьківських обов'язків і надати їм можливість успішніше реалізовувати себе в професійній та суспільній діяльності. Більше того, в офіційних документах рекомендувалося мінімізувати зустрічі та спілкування батьків і дітей [8].

Спираючись на власний педагогічний досвід, В. Сухомлинський стверджував, що виховання дітей є не лише прямим обов'язком сім'ї, але й силою, що зміцнює як кожную окрему родину, так і суспільство взагалі. «Батьків, які здатні тільки народити дитину і відразу ж прагнуть звільнитися від своїх обов'язків, треба піддавати суспільному осуду та позбавляти їх високого звання і прав батьків», – зазначав він [8, с. 84].

В. Сухомлинський підкреслював, що основи морального і трудового виховання закладаються насамперед школою, де діти залучаються до виконання посильної праці, усвідомлюють власну значущість, формують почуття власної гідності, набувають важливих моральних якостей – почуття обов'язку перед батьками, перед родиною, патріотизму тощо.

Час підтвердив правоту міркувань В. Сухомлинського, до того ж й ідею всезагального усупільнення дітей не було реалізовано. Натомість аналіз свідчить про зростання інтересу науковців до проблем виховання молодого покоління, які чітко виявляються в педагогіці починаючи з середини 60-років. Ці роки позначилися

розширенням кола психологічних і педагогічних досліджень, об'єктами яких стали актуальні питання дидактики, організація навчально-виховної роботи в школах-інтернатах і групах подовженого дня; педагогічна майстерність учителя та шляхи її підвищення; методика викладання шкільних дисциплін тощо.

Аналіз і характеристика поглядів ученого на проблеми виховання дітей дають змогу проникнути в їх сутність, оцінити новаторство ідей, співзвучність їх викликам сучасності. В. Сухомлинський теоретично обґрунтував закономірності, погляди, ідеї, які розширюють і поглиблюють теорію та практику виховання дітей у школі.

Як першооснова виховання, – наголошував В. Сухомлинський, – школа здійснює найбільший вплив на розвиток особистості та суспільства. Усупереч позиції офіційних властей, які недооцінювали, інколи ігнорували роль і значення школи в цілісному процесі становлення особистості, педагог висував власну точку зору: відмовитися від безперспективних планів і штучних експериментів і повною мірою використати виховний потенціал школи як чинник формування кращих особистісних якостей молодої людини. Адже саме «в школі, в найтоншому дотику вчителя до дитячого серця і розуму пишеться наймудріша, найскладніша і в той же час найпростіша... сторінка книги, яку ми всі називаємо суспільним вихованням» [6, с. 129].

Передумовою розвитку в дітей здатності до щирих і гуманних взаємин В. Сухомлинський визнавав створення навколо кожної дитини атмосфери любові. Еталоном для дітей у цьому сенсі мають стати взаємини між рідними, друзями, засновані на почуттях взаємної довіри. Спілкування вихователів на основі взаємоповаги та любові створює психологічну установку на формування відповідної поведінки дітей, сприяє підвищенню виховання культури. Щоб стати справді вихованою, дитина має бути наповнена життєвою мудрістю попередніх поколінь, відповідальною, щирою, критичною. Виявами розумної культури довколишніх осіб щодо дитини В. Сухомлинський уважав турботу про успішний фізичний і духовний розвиток; постійну увагу до її внутрішнього стану, створення оптимальних умов для того, щоб у кожній маленькій людині пробуджувалася індивідуальна людська неповторність; особистісний підхід до дитини; виховання доброти, чуйності, бажання дарувати радість людям, коло яких у міру дорослішання дитини має поступово розширюватися; стимулювання добрих учинків та поведінки дитини; залучення її до великої людської радості – творити добро.

Як серйозну пересторогу на шляху формування в дітей культури взаємин розглядав В. Сухомлинський нетактовне і грубе втручання вчителів у світ дитячого життя. Саме цю обставину він вбачав як одну з причин замкнутості та відчуженості людини у зрілому віці. Особливо неприпустимим уявлявся йому диктат близьких людей у сфері товаришування дітей. Обов'язок учителя вбачається в тому, щоб не забороняти дружбу, а допомогти дітям визначити своє місце в дитячому колективі, зрозуміти сенс справжньої дружби. На думку вченого, для людини, «щоб бути самій щасливий, потрібно бережливо, тонко, сердечно, чуйно, дбайливо торкатися до сердець інших людей» [8, с. 107].

З огляду на домінуючу роль доброзичливих взаємин підходив В. Сухомлинський і до вирішення питання спілкування особистості з іншими людьми, коло яких поступово розширюється. Суголосно з ідеями педагога вважаємо позицію видатного психолога С. Рубінштейна, який у праці «Сознание и привычка» (1956) писав: «найперша з умов життя людини – це інша людина. Ставлення до іншої людини, до людей становить основну тканину людського життя, її серцевину. «Серце» людини все зіткане з людських стосунків із іншими людьми; те, чого вона варта, цілком визначається тим, до яких людських стосунків вона прагне, які стосунки з людьми, з іншою людиною вона здатна встановлювати» [3, с. 262-263].

Цей погляд на проблему розвивав у педагогічному сенсі В. Сухомлинський, визнаючи роль школи в прагненні оптимізувати людські взаємини на основі емпатії,

толерантності, гуманізму, доброти, справедливості, поваги до людської гідності та інших загальнолюдських і національних морально-етичних цінностей.

Потреби вчений розглядав як головну рушійну силу людської діяльності, своєрідну форму виявлення необхідності в чомусь, що має велике значення для функціонування чи продовження певної діяльності. Із потреб випливають бажання, окультурюванню яких він надавав великого значення. Цю роботу В. Сухомлинський радив починати якомога раніше – з перших кроків свідомого життя дитини, коли її психіка вже піддається виховному впливові, коли «центром Всесвіту» для дитини є її особисті інтереси, бажання: «Як тільки людина зрозуміла своє буття, виділила себе із оточуючого світу, в його становленні, в тому, якою людиною вона стане, якого громадянина отримає Батьківщина, якого чоловіка отримає дружина, якого батька судилося мати дітям – визначальне значення в усьому цьому має гармонія бажань, з однієї сторони, і обов'язку, з іншої», – зазначає В. Сухомлинський у статті «Труд и долг» [7, с. 153] і радить батькам закласти в основу формування бажань у дітей морально-етичну норму (ціннісну основу якої становить допустимість, здійснення, досягнення) [7].

У наш час вимоги, наукові висновки та рекомендації педагога з означеної проблеми набули особливої актуальності, адже кардинальні зміни в соціально-економічному житті України призвели до девальвації багатьох моральних цінностей, зокрема й взаємин між людьми.

Таким чином, глибоке вивчення й аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського дають змогу зробити висновок, що запропонована ним педагогічна система збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, відіграла значну роль у розвитку теорії і практики виховання й навчання дітей, принесла користь учителям у їхній складній роботі з дітьми, а тому потребує більш детального вивчення у подальших наукових розвідках.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремін]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Рубинштейн С. Я. Сознание и привычка / С. Я. Рубинштейн // Семья и школа. – 1956. – № 7. – С. 4-6.
4. Сухомлинский В. А. Книга о любви / В. А. Сухомлинский ; [составитель А. И. Сухомлинская, Л. В. Голованов]. – М. : Мол. гвардия, 1983. – 191 с.
5. Сухомлинский В. А. Мудрость родительской любви / В. А. Сухомлинский ; [составитель А. И. Сухомлинская]. – М. : Мол. гвардия, 1988. – 304 с.
6. Сухомлинский В. А. Мы продолжаем себя в детях // Мудрость родительской любви / В. А. Сухомлинский ; [составитель А. И. Сухомлинская]. – М. : Мол. гвардия, 1988. – С. 99-148.
7. Сухомлинский В. А. Труд и долг // Мудрость родительской любви / В. А. Сухомлинский ; [составитель А. И. Сухомлинская]. – М. : Мол. гвардия, 1988. – С. 149-177.
8. Сухомлинский В. А. К вопросу об организации школ-интернатов / В. А. Сухомлинский // Советская педагогика. – 1988. – № 12. – С. 82-88.
9. Сухомлинський В. О. Моя педагогічна система : [з неопублікованої книги «Педагогічна культура»] / В. О. Сухомлинський // Радянська школа. – 1988. – № 6. – С. 87-91; № 7. – С. 79-84; № 8. – С. 87-91; № 9. – С. 86-91.
10. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський ; [упоряд. і авт. вступ. ст. В. Ф. Шморгун]. – К. : Радянська школа, 1978. – 263 с.
11. Сухомлинский В. А. Родительская педагогика / В. А. Сухомлинский. – М. : Знание, 1978. – 96 с.

Балакина Н. А.

ВОСПИТАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПОТРЕБНОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ
ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье поднимается проблема воспитания нравственных ценностей детей, сосредоточивается внимание на решении индивидуальных проблем, которые возникают в процессе социализации конкретного человека, средствами изучения ее личности и окружающей среды, составления индивидуальной программы помощи в воспитании культуры потребностей. Развитие всех сфер социальной жизни нашей страны, восстановление национальных традиций выдвигают на первый план проблемы социализации учащейся молодежи, определения нового функционального значения задач социализации молодежи в педагогической деятельности.

Ключевые слова: культура, личность, самореализация, педагогическое наследие, практический опыт, социализация.

Balakina N.A.

UPBRINGING OF CULTURAL NEEDS OF INDIVIDUALITY
IN CONDITIONS OF FUNCTIONING OF SECONDARY EDUCATIONAL SCHOOL

The article highlights the problem of upbringing of moral values of children, focusing on solving individual problems that arise in the process of socialization of a particular person, means the study of his (her) personality, individual assistance with the help of program educating cultural needs. The development of all spheres of social life of our country, the restoration of national traditions shines a spotlight on the problems of socialization of students, define a new functional valuable problems of socialization of youth in educational activities. Upbringing of cultural needs of individuality will be successful in the society, where there is constant attention to every personality. With the aim to educate and to upbring young generation definite category of pedagogues begin to play a special role in the system of basic categories of pedagogy. Today there is a need for methodological and theoretical justification of principles, forms and methods of social and pedagogical character, in particular, those that arise and can be solved in the interaction of school and society. Positively oriented socialization tries to promote social development, self-improvement and self-realization, that ultimately affects on the revival of society. It is important to pay special attention to social and humanitarian problems. The amount of public resources devoted to their final solution depends on the path and the pace of development of the State. But the content and the forms of organization of professional education of future teachers require significant reform.

Keywords: culture, personality, self-actualization, pedagogical heritage, practical experience, socialization.

Рецензент: Кузьменко Ю. В.

УДК 37.032(477)(09)

Батрун І. В.*

ТВОРЧЕ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО
ПІДГОТОВКИ ШКОЛЯРІВ ДО ДОРΟΣЛОГО ЖИТТЯ В СУЧАСНИХ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У цій статті розкривається проблема підготовки школярів до дорослого життя та впровадження досвіду В. Сухомлинського в сучасні загальноосвітні заклади України з метою виховання цілісної особистості, здатної жити та працювати на благо суспільства. В. Сухомлинський створив оригінальний досвід навчання та виховання дітей у Павлівській середній школі Кіровоградської школи. Підкреслено, що основна мета сучасної освіти – формування особистості, яка розуміє фундаментальні суспільні цінності, що є традиційними для українського народу, може, вміє та бажає працювати, є свідомим громадянином своєї держави. Окреслено досвід педагога-новатора щодо виховання учнівської молоді як патріотів своєї країни.

Ключові слова: В. Сухомлинський, доросле життя, досвід, підготовка, загальноосвітні заклади.

* © Батрун І. В.*